

Л. В. ДУДІКОВА

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

Досліджено особливості формування етнокультурної компетентності майбутніх лікарів в умовах глобалізації. Проаналізовані ключові поняття етнокультурної компетентності з позицій педагогіки та медицини. Визначено основні складові ментального етносу. Розглянуто структуру професійної компетентності і її значення в формуванні етнокультурної компетентності. Проаналізовано міжнародні акти стосовно етнотолерантності в умовах глобалізації

Ключові слова: лікар, медицина, педагогіка, культура, суспільство, етнопедagogіка, професійна компетентність, етнокультурна компетентність, глобалізація, етнотолерантність.

Л. В. ДУДИКОВА

**ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ЭТНОКУЛЬТУРНОЙ
КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ВРАЧЕЙ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ**

Исследованы особенности формирования этнокультурной компетенции будущих врачей в условиях глобализации. Проанализированы ключевые понятия этнокультурной компетенции с позиций педагогики и медицины. Раскрыты основные составляющие ментального этноса. Рассмотрена структура профессиональной компетентности и ее значение в формировании этнокультурной компетентности. Проанализированы международные акты относительно этнотолерантности в условиях глобализации.

Ключевые слова: врач, медицина, педагогика, общество, этнопедagogика, профессиональная компетентность, этнокультурная компетентность, глобализация, этнотолерантность.

L. V. DUDIKOVA

**PECULIARITIES OF THE ETHNOCULTURAL COMPETENCE FORMATION OF
FUTURE PHYSICIANS IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION**

The article investigates the peculiarities of the ethnocultural competence of future physicians in the context of globalization. The analysis of the key concepts of the ethnocultural competence from the standpoint of pedagogy and medicine has been made. The structure of the professional competence and its importance in the ethnocultural competence formation have been considered. The international acts concerning ethnotolerance in the context of globalization have been analyzed.

Keywords: doctor, medicine, education, society, pedagogy, professional competence, ethnocultural competence, globalization, ethnotolerance.

У наш час в справі професійної підготовки майбутніх лікарів постали нові виклики, зокрема щодо етнокультурної компетентності медичних працівників в умовах глобалізації. Науковці в галузі медицини, педагогіки, культури, соціології визнають, що професія лікаря як одного з найгуманніших напрямів професійної діяльності не може бути поза етнокультурною з її багатогранністю і поліетнічністю. Надаючи медичну допомогу людям різних етносів з їх національними традиціями й етнопсихологічними особливостями, лікар повинен орієнтуватися в розмаїтті історичних культур, укладів сімейного побуту і взаємовідносин між поколіннями.

Сучасні глобальні процеси відкривають українським лікарям можливості залучатися до роботи в різних медичних експедиціях, брати участь в миротворчих місіях, тому етнокультурний рівень медиків відіграє важливу роль у тому, щоб комфортно почуватися в країнах дислокації та надавати медичну допомогу з урахуванням традицій і побуту етнічного народу. Зважаючи на вищезазначене, нині дуже гостро стоїть питання формування етнокультурної компетентності майбутніх лікарів.

Дослідженням формування етнокультурної компетентності займалися В. Сластьонін, С. Вершловський, Н. Кузьміна, Б. Гершунський та інші вчені. Поняття «етнопедagogіка» в

науковий обіг увів Г. Волков, структуру етнокомпетентності визначив М. Харитонов, ознаки поняття «компетентність» сформулював Г. Козберг.

Проаналізувавши дослідження із зазначеної тематики, ми вважаємо, що для формування етнокультурної компетентності майбутніх лікарів в сучасних умовах глобалізації необхідне більш детальне обґрунтування цього процесу на основі використання наукових знань про етнос у професійній діяльності.

Мета статті – розкрити напрямки, що мають безпосереднє відношення до формування етнокультурної компетентності майбутніх лікарів, акцентувати увагу на принципах побудови і розвитку національної професійної вищої школи в умовах поліетнічності.

Сучасні перетворення у глобальному світі так чи інакше впливають на життя людей. Інтеграція України зі світовою спільнотою вимагає великих реформаційних процесів в галузі освіти, що відкриває та формує кругозір своїх громадян на навколишній світ. Цей процес потребує гуманізації освіти і посилення особистісного підходу в педагогіці як науці і практиці.

Орієнтація на людину є ключовим аспектом і змістовим наповненням системи професійної освіти в ХХІ ст. Задля цього професійна освіта повинна сформувати у людині усвідомлення власного історичного коріння, свого місця в світі, вивчення та засвоєння етнокультури спільноти, в якій вона проживає, щоби, сформувавши повагу до власної культури, виховати повагу до інших культур на засадах толерантності і єдності. Такий підхід може стати шляхом до формування міжетнічного спілкування, діалогу культур, без чого неможливе вільне просування у спільному світовому просторі. Тим більше ці процеси необхідні людям найгуманнішої професії в світі – лікарям, яким доводиться надавати медичну допомогу не тільки українцям, а й тим меншинам, котрі проживають в Україні. Живучи в нашій державі, вони є носіями власної етнокультури, відповідно до якої те, що українці вважають нормою, за традиціями інших народів може вважатися вандалізмом або неповагою до їх історичного укладу життя. Лікарям це необхідно враховувати в своїй професійній діяльності (наприклад, за традиціями Арабського Сходу огляд хворої жінки лікарем-чоловіком може відбуватися лише за присутності однієї із старших її родичок).

Виховання етнокультурної компетентності закладена у Клятві Гіппократа та клятві, яку дають українські лікарі (вона затверджена указом Президента України 15 червня 1992 р.). Проект «Етичного кодексу лікаря України» також базується на історичних традиціях і деонтології лікарів, моральних і релігійних переконаннях, рішеннях міжнародних конвенцій та інших угод, що захищають права, здоров'я і гідність людини. В пункті 2.2 розділу 2 цього кодексу зазначено: «Лікар виконує свої обов'язки з повагою до життя, гідності і автономії кожної особи на основі морально-етичних принципів суспільства». Це констатує, що лікар повинен знати історію і традиції свого суспільства, а пункт 2.9. кодексу вказує, що лікар надає допомогу хворим незалежно від віку, статі, раси, національності та віросповідання. Всі ці аспекти вимагають від лікаря, крім професійних знань, етнокультурної компетентності, щоб максимально уникнути певних незручностей, зумовлених різними традиціями та сімейним укладом життя того чи іншого етносу.

Однією з головних умов успішного розвитку суспільства є наявність та збереження системи етнокультурних і духовних цінностей, що становлять ціннісний зміст людського буття, оскільки завдяки їх відтворенню і трансляції здійснюється духовний зв'язок поколінь. Практично всі сфери етнокультури завжди мали загальнолюдські універсальні витоки. Вони сприяли зближенню народів, збагачували цивілізацію. Сьогодні в світі відбуваються соціально-економічні, політичні та культурні процеси, що породжують глобальну, планетарну свідомість: міцніють економічні, культурно-інформаційні та професійні зв'язки, поширюються нові технології, способи лікування тощо. Отже, унікальні етнокультурні особливості різних регіонів планети поступово роблять світ універсальним.

Міжнародні правові акти визначили універсальне поняття – толерантність, що інтегрує в собі загальні цінності стосовно прав і свобод людини. Ці документи забезпечили юридичну основу збереження етнокультурних особливостей кожної національної спільноти, не заважаючи їй інтегруватися зі світом, який глобалізується.

Етнотолерантність означає повагу, прийняття і правильне розуміння багатого різноманіття культур світу, форм самовираження і способів проявів людської індивідуальності.

Велику увагу проблемам етнотолерантності приділяють ООН та ЮНЕСКО. У своїх документах вони роблять акцент на підготовці молоді до життя в полікультурному середовищі. ЮНЕСКО зазначає, зокрема, що одним з пріоритетних завдань сучасної освіти є навчити людей жити під одним спільним дахом, допомогти їм перетворити існуючу взаємозалежність держав і етносів у свідому солідарність. Досягнення мети становлення духовного потенціалу людини можна лише зануренням її в світ культури власного етносу та кращих зразків світової культури.

Ефективність формування особистості залежить від того, як нагромаджені досягнення людської культури будуть їй передані. Звідси можна констатувати, що проблема етнокультурної компетентності є вагомим не тільки для науки, а й для педагогічно-виховної практики. Аналізуючи сучасний стан дослідження етнокультурної компетентності лікаря, варто зазначити, що воно ще цілісно не обґрунтоване і не вивчене.

Поняття «компетентність» означає досконале знання своєї справи, всіх процесів, явищ, зв'язків, можливих способів її виконання. У зміст компетентності включаються також рівень загальноосвітньої та професійної освіти, вміння акумулювати професійний і життєвий досвід, знання форм, методів і засобів впливу на особистість, можливих наслідках цього впливу. Г. Козберг, досліджуючи особливості формування професійної компетентності педагога, визначив суттєві ознаки цього поняття, до яких відніс: знання та володіння ґрунтовними знаннями в певній галузі; ерудицію; визнання авторитету в певній галузі; досвідченість тих, хто має право відповідно до знань або повноважень вирішувати чи оцінювати що-небудь [3, с. 83].

В. Сластьонін, визначаючи поняття «професійна компетентність», вказує, що воно виражає єдність теоретичної і практичної готовності педагога до здійснення фахової діяльності, характеризує рівень його професіоналізму. Структуру професійної компетентності науковець визначає через педагогічні вміння та об'єднує їх в чотири групи:

- вміння «перетворювати» зміст об'єктивного процесу виховання в конкретні педагогічні завдання;
- вміння побудувати і примусити логічно діяти завершену педагогічну систему;
- вміння визначати і встановлювати взаємозв'язки між компонентами і факторами виховання при запуску їх в дію;
- вміння обліку та оцінки результатів педагогічної діяльності [9].

Аналізуючи визначені педагогічною наукою моделі компетентності, доцільно вказати рівні, на яких вона акцентує свою увагу: компетентність як здатність до інтеграції знань, навичок і використання її в умовах постійних змін зовнішнього середовища; концептуальна компетентність; компетентність в емоційній сфері; компетентність у конкретних сферах діяльності [1]. На думку Б. Гершунського, професійна компетентність – це рівень професійної освіченості, досвід, індивідуальні здібності і постійне прагнення до самоосвіти, творче та відповідальне ставлення до справи [5].

А. Флієр дослідив поняття «культурна компетентність» і визначає її як високу міру соціалізованості та інкультурності індивіда, що дозволяє йому достатньо вільно розуміти, використовувати та інтерпретувати всю суму буттєвих і спеціалізованих знань, які утворюють стандарти загальносоціальної ерудованості людини в певному середовищі, суму правил, зразків законів, звичаїв тощо і конкретизує її складові [10].

Поняття «етнопедагогіка» як науковий термін увів в обіг і дослідив Г. Волков. Він трактує етнопедагогіку як науку про досвід народних мас щодо виховання підростаючого покоління. В сучасній педагогічній практиці вона з'ясовує педагогічний зміст багатьох явищ народного життя і їх відповідність виховним завданням сьогодення. Народна педагогіка є складовим елементом етнічної культури і забезпечує збереження національного характеру, побуту, традицій і звичок суспільства.

Зазначимо, що «етнокультурна спрямованість» – це розвиток і соціалізація особистості як суб'єкта етносу і як громадянина поліетнічної держави, здатного до самовизначення в умовах сучасної світової цивілізації. На думку В. Красько, основою етнокультурної компетентності фахівця є система знань, понять та уявлень про людину як представника етнічної спільноти.

Перш ніж говорити про етнокомпетентність лікаря, ми проаналізувати наукові позиції таких понять у педагогіці: «професійна компетентність», «культурна компетентність», «етнокультурна компетентність», «етнопедагогіка», «етнотолерантність», зміст яких постійно

досліджували науковці. На нашу думку, всі ці поняття можна віднести і до етнокомпетентності лікаря, тільки з поправкою на певні специфічні професійні особливості його роботи. Вважаємо, що етнокультурна компетентність лікаря – це його здатність вільно орієнтуватися в світі традицій та норм певної етнічної культури, що дозволить надавати професійну допомогу з врахуванням етнічних особливостей і забезпеченням емоційного та фізичного здоров'я людини. Така компетентність дозволяє лікареві надавати професійну допомогу людям, орієнтуючись на їх етнопсихологічні особливості, толерантно будуючи стосунки та поведінку всередині відповідної культури, є важливою складовою його свідомості і повсякденної поведінки та охоплює всі сфери його життя, проявляється на підсвідомому рівні.

Розглядаючи етнокультурну компетентність лікаря в сучасному світі, ми не можемо пройти повз такого важливого аспекту, як соціалізація людини, не акцентувати увагу на впливі на неї етнокультурних умов та особливостей, які науковці поділили на дві групи: вітальні (біолого-фізичні) та ментальні (фундаментальні духовні властивості).

Менталітет етносу – це «глибинна духовна будова, властива етносу як великій групі людей, сформованій в певних природнокліматичних і історично-культурних умовах». Менталітет етносу передбачає: досконале знання рідної мови; етнічну концепцію особистості та її виховання; національну самосвідомість, що проявляється в національній ідентифікації, у формуванні уявлень про типові риси своєї етнічної спільноти, її цілісності; усвідомлення спільноті історичного минулого, уявлень про рідну землю [6].

Дослідники розглядають лікарську діяльність як особливий вид соціальної діяльності, спрямований насамперед на надання медичної допомоги хворим і на передання нагромадженого досвіду від старших поколінь до молодших з метою підготовки їх до виконання професійних обов'язків у суспільстві.

Нині науковці дискутують, чи потрібна етнокультурна компетентність лікарю в тому розумінні, як ми її спробували окреслити. Безумовно, лікар як людина найбільш мирної професії не стоїть осторонь тих процесів глобалізації, що відбувається в сучасному світі. Лікарі першими з загонами миротворців перетинають кордони держав, що перебувають у стані війни або міжетнічних конфліктів. Розглядаючи питання етнокультурної компетентності, ми маємо на увазі знання не тільки історичних коренів, традицій і норм власного народу, а й тих народів, до яких може закинути лікарів їх професійний обов'язок. Тож перш ніж туди їх відправляти, їм необхідно освоїти традиції, норми поведінки та інші нюанси етносу, серед якого вони будуть працювати. Зважаючи на це, необхідно підвищувати етнокультурну компетентність лікарів і забезпечити підготовку етнопедagogів, які на професійному рівні донесуть до лікарів традиції, норми та правила поведінки в середовищі конкретного етносу.

Сучасна глобалізація передбачає інформаційний обмін в медичній галузі та міграцію лікарів за межі власної держави в пошуку професійного досвіду, можливості навчання і підвищення кваліфікації в кращих медичних університетах, а це теж потребує від медиків етнокультурної компетентності стосовно держави перебування. Становлення цієї компетентності майбутнього лікаря повинно стати складовою системи професійної вищої освіти, оскільки стоїть на межі вирішення протиріччя між потребами суспільства у медиках як фахівцях і носіях етнічної та загальнолюдської культури.

На нашу думку, соціокультурні та психолого-педагогічні передумови формування етнокультурної компетентності лікаря визначаються: етнічною ідентифікацією лікаря; теоретичною підготовкою лікарів на позиціях етнокультури, етнопсихології та суміжних з ними дисциплінами; педагогічною діяльністю медичного закладу освіти з врахуванням етнокультурних аспектів суспільства. Формування етнокультурної компетентності фахівців в умовах нинішньої глобалізації є дуже складним і багатограним процесом. У справі вдосконалення професійної підготовки лікарів та їх етнокультурної компетентності це потребує знань з педагогіки, історії, філософії, культури, медицини та інших наук і їх вдалого поєднання.

Отже, сучасні реалії міграції населення і необхідність забезпечення майбутніми медиками лікування людей різних етнічних груп вимагає зміни підходів у формуванні їх професійної та етнокультурної компетентності. Відкритість освітніх систем до навчання лікарів в іншомовних поліетнічних середовищах також не залишає вибору щодо формування етнокультурної компетентності у студентів медичних ВНЗ як необхідної складової знань в

умовах глобалізації. Етнокультурна компетентність лікарів забезпечить більш ефективний обмін професійними досягненнями в галузі медицини та дозволить уникати некоректної поведінки щодо врахування історичних традицій етносу, в якому медику доведеться працювати в майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Боровиков Л. И. Этнокультурная компетентность социального педагога и социального работника / Л. И. Боровиков. – М., 1993. – 438 с.
2. Верстюк В. Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення: хронологічний довідник / В. Ф. Верстюк, О. М. Дзюба, В. Ф. Репринцев. – К.: Наук. Думка, 1995. – 673 с.
3. Волков Г. Н. Этнопедагогика: учебник для студентов средних и высших учебных заведений / Г. Н. Волков. – М.: Академия, 1999. – 168 с.
4. Воропай О. Звичаї нашого народу: етнографічний нарис / О. Воропай. – К.: Оберіг, 1991. – 589 с.
5. Гершунский Б. С. Философия образования для XXI века: (в поисках практико-ориентированных образовательных концепций) / Б. С. Гершунский. – М.: Совершенство, 1998 – 608 с.
6. Грушевский М. С. Очерк истории украинского народа / М. С. Грушевский. – К., 1991. – 378 с.
7. Лурье С. В. Историческая этнология: учеб. пособие для вузов / С. В. Лурье. – М.: Аспект Пресс, 1997. – 448 с.
8. Кравець В. П. Історія класичної зарубіжної педагогіки та шкільництва / В. П. Кравець. – Тернопіль, 1996. – 458 с.
9. Сластенин В. А. Педагогика: учеб. пособие / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, А. И. Мищенко, Е. Н. Шиянов. – М.: Школа-Пресс, 1998. – 512 с.
10. Флиер А. Я. Культурология для культурологов: учеб. пособие / А. Я. Флер. – М.: Академический Проект, 2000. – 496 с.